A. Weerman e.a. (2011).
Deskundig door de verslaving. Praktijken en dilemma's bij de inzet van ervaringsdeskundigheid.
Amsterdam: SWP

Door **Annemarie Huiberts**
Psycholoog en freelance journalist, Arnhem

Weerman, onderzoeker en docent aan de Hogeschool Windesheim, schreef dit boek niet in haar eentje. Anderhalf jaar lang kwam een werkgroep van veelal ervaringsdeskundigen bijna maandelijks bij elkaar om de waarde van verslavingservaringsdeskundigheid te bepalen. Het uitgangspunt was dat ervaringsdeskundigheid, naast wetenschappelijke en praktisch-professionele kennis, een waardevolle derde bron van kennis is. Pas in 2010 werd dat officieel erkend door de verslavingszorginstellingen en GGZ-Nederland.

Spanningsvelden Al lezend kom je er snel achter waarom de discussies in de werkgroep fel gevoerd werden. Een teer punt is bijvoorbeeld de kwetsbaarheid van ervaringsdeskundigen; mensen die na een zwaar proces van analyse, reflectie en scholing hun eigen ervaringen inzetten om anderen te helpen in hun herstel. Ervaringsdeskundigen en cliënten in de verslavingszorg hebben de neiging de eigen kwetsbaarheid te onderschatten. Eén van de redenen dat zij zich distantiëren van de cliëntenbeweging in de ggz, is dat zij zichzelf niet zien als mensen die een psychische stoornis hebben (gehad). In de Engelstalige literatuur daarentegen spreekt men over 'counselors in recovery', een term die de kwetsbaarheid van deze groep werkers benadrukt in plaats van hun positieve inbreng.

Weerman en anderen signaleren nog meer spanningsvelden, bijvoorbeeld tussen de verslavingszorg als werkgever en de ervaringsdeskundige als werknemer, en tussen hulpverleners met en zonder ervaringsdeskundigheid. Ook tussen hulpverleners met ervaringsdeskundigheid onderling bestaan forse verschillen. Zo voelt een cliënt die opklimt tot hulpverlener dat als statuswinst, maar ervaart een professionele zorgverlener die zijn verslavingsverleden aan collega's openbaart, dat juist als statusverlies. Tot slot kan een hulpverlener met ervaringsdeskundigheid te maken krijgen met rolconflicten, bijvoorbeeld wanneer hij in zijn zelfhulpgroep cliënten tegenkomt die in behandeling zijn bij dezelfde zorginstelling als waar hij werkzaam is.

Schipperen tussen afstand en nabijheid De voordelen en valkuilen van ervaringsdeskundigheid worden in dit boek geïllustreerd aan de hand van citaten van ervaringsdeskundigen die werkzaam zijn in een reguliere functie als hulpverlener of in een aparte rol als ondersteuner, die hun verslavingsverleden al lang achter zich hebben gelaten of die nog steeds cliënt zijn. Ervaringsdeskundigen hebben als voordeel dat zij beter kunnen aansluiten bij cliënten, omdat zij de wereld van gebruikers van binnenuit kennen en inzicht hebben in het dubbelleven van verslaafden. Maar omdat ervaringsdeskundigen in het contact met cliënten dingen van zichzelf laten zien, moeten ze extra alert zijn op een verstoring in de balans tussen afstand en nabijheid. Ook moeten ze ervoor waken om hun eigen verhaal niet op de cliënt te projecteren of te veel vast te houden aan hun eigen visie.

Destigmatiseer! Het boek eindigt met een aantal adviezen, die weliswaar geen pasklare oplossingen vormen voor de gesignaleerde spanningsvelden, maar toch een richting aangeven. De werkgroep streeft naar een gelijkwaardige en herstelgerichte zorg waarin alle zorgverleners hun persoonlijke ervaringen expliciet laten meespelen in het contact met cliënten. Reguliere mbo- en hbo-opleidingen krijgen daarom het advies om ervaringskennis op te nemen in het standaard curriculum. Ook in Nederland zou, net zoals in de Verenigde Staten en Nieuw-Zeeland, een onderzoeksprogramma moeten worden gestart naar ervaringsdeskundigheid.

Zorginstellingen worden op hun beurt aangemoedigd om hun visie op ervaringsdeskundigheid te expliciteren en een passende werkvorm te kiezen. Ze moeten daarbij wel oppassen om ervaringsdeskundige medewerkers niet in de bekende rollen te duwen van redder ('doe jij de moeilijke patiënten maar'), aanklager ('jij bent de luis in de pels') of slachtoffer ('is het niet te zwaar voor je?') uit de dramadriehoek van Karpman.

Slechts op één punt geeft de werkgroep de zorginstellingen weinig ruimte. Ervaringsdeskundige medewerkers die een terugval hebben, moeten niet ontslagen worden, maar op dezelfde manier worden behandeld als andere medewerkers die door persoonlijke omstandigheden hun werk niet kunnen uitvoeren. Destigmatiseer! Dat is de mooie en logische slotboodschap over een lastig, maar belangrijk onderwerp.

Deskundig door de verslaving werd op 12 november 2012 gepresenteerd tijdens een symposium dat was georganiseerd door het lectoraat Verslavingspreventie van Hogeschool Windesheim. Bij het boek hoort een dvd waarop, soms discutabele, praktijksituaties zijn nagespeeld. De dvd is bedoeld als discussiemateriaal.